

شاخص های خانواده تربیت یافته مهدوی با تاکید بر آیات و روایات

فاطمه سهرابی

چکیده

خانواده به عنوان مهم ترین نهاد اجتماعی، نقش بسزایی در تربیت نسل های آینده دارد و در آموزه های دینی اسلام، خانواده ای که بر اساس ارزش های مهدوی تربیت یافته باشد، دارای ویژگی ها و شاخص های خاصی است. هدف از این مقاله، ارائه مدلی عملی برای خانواده هایی است که در پی تربیت فرزندان بر اساس اصول مهدوی هستند که از جمله این شاخص ها می توان به ایمان و تقوا، عدالت، محبت و مودت، صداقت و راستگویی، و علم و دانش اشاره کرد. این ویژگی ها با استفاده از آیات و روایات مورد بدست آمده اند تا چارچوبی جامع برای خانواده های مهدوی فراهم شود. این پژوهش با روش توصیفی و جمع آوری کتابخانه ای سعی دارد به بررسی اصول و ویژگی های خانواده مهدوی و کارکرد های خانواده و شاخص های رفتاری خانواده مهدوی و شاخص های کلامی خانواده مهدوی بپردازد و خانواده تربیت یافته مهدوی، به عنوان یک نهاد بنیادی در جامعه اسلامی، با تکیه بر آموزه های قرآن و روایات اهل بیت (ع)، دارای شاخص های مشخصی است که آن را از سایر خانواده ها متمایز می کند.

کلید واژه ها : شاخص، خانواده ، تربیت ، خانواده مهدوی

مقدمه

خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش حیاتی در شکل‌گیری شخصیت افراد و تداوم فرهنگ و ارزش‌های جامعه دارد. در این راستا، مفهوم خانواده مهدوی به عنوان الگویی ایده‌آل در آموزه‌های دینی، به ویژه در آیات قرآن و روایات معصومین (علیهم‌السلام) مورد توجه قرار گرفته است. خانواده مهدوی به معنای خانواده‌ای است که با ویژگی‌ها و شاخص‌های خاصی که از آموزه‌های دینی استخراج می‌شود، شکل می‌گیرد و می‌تواند به عنوان یک الگو برای سایر خانواده‌ها در جامعه اسلامی مطرح گردد. در قرآن کریم و احادیث معصومین، به اهمیت خانواده و نقش آن در تربیت صحیح فرزندان و ایجاد جامعه‌ای سالم اشاره شده است. این آموزه‌ها به ما می‌آموزند که خانواده باید بر پایه‌های اخلاقی، معنوی و اجتماعی استوار باشد تا بتواند به تحقق اهداف بلندمدت خود دست یابد. از جمله شاخص‌های خانواده مهدوی می‌توان به محبت و همدلی، تربیت صحیح فرزندان، توجه به اصول اخلاقی و معنوی، و همکاری و همیاری در راستای اهداف مشترک اشاره کرد. با بررسی دقیق آیات و روایات، می‌توان به درک عمیق‌تری از ویژگی‌های خانواده مهدوی و اهمیت آن در زندگی فردی و اجتماعی دست یافت. این بررسی نه تنها به ما کمک می‌کند تا خانواده‌های خود را بهبود بخشیم، بلکه می‌تواند به عنوان راهنمایی برای ایجاد جامعه‌ای مبتنی بر اصول اسلامی و انسانی عمل کند. در این راستا، شناخت و تبیین شاخص‌های خانواده مهدوی از منظر آیات و روایات می‌تواند گامی مؤثر در جهت ارتقاء کیفیت زندگی خانوادگی و اجتماعی باشد.

از کتب مختلف در این باره می‌توان به کتاب آقای باقری به عنوان جامعه‌شناس خانواده، به موضوع اهمیت تربیت خانواده در جامعه پرداخته است و در پژوهش حاضر با بررسی مواردی که در زمینه تربیت به ابعاد بیشتری از تربیت پرداخته نشده است لذا این پژوهش سعی بر این دارد که ابعاد مختلف تربیت مهدوی را با تاکید بر آیات و روایات تبیین نماید.

در این نوشتار سعی شده به مهم‌ترین این مسائل اشاره شود و پاسخ به سوال اصلی مقاله یعنی «شاخص‌های خانواده تربیت یافته مهدوی با تاکید بر آیات و روایات کدامند؟» می‌باشد که در قالب سوالات فرعی مانند «اهمیت و کارکرد نهاد خانواده چیست؟» و «شاخص‌های رفتاری خانواده تربیت یافته مهدوی چگونه است؟» و «شاخص‌های کلامی خانواده تربیت یافته مهدوی چگونه است؟» به آن پرداخته خواهد شد.

پرداختن به مسئله تربیت مهدوی در خانواده از چند جنبه قابل بررسی است:

۱. **تربیت دینی:** تربیت دینی و معنوی افراد، بنیان‌گذار جامعه‌ای سالم و پویا است.

شهید مطهری وقتی می‌خواهند تربیت را تعریف بکنند می‌فرمایند: آن شکوفاسازی استعدادهای بالقوه انسان است خداوند متعال در وجود همه انسان‌ها، یک گنجینه بزرگی نهاده است. یعنی وقتی خداوند به ما این فرزند را ارزانی می‌کند، این فرزند مجموعه‌ای از یک سری استعدادها و توانمندی‌ها است. در یک جمله این فرزند یک گنجینه است. ما باید آن استعدادها و توانمندی‌ها را از درون فرزند استخراج کنیم، به منصفه رفتار او، کلام او، خلق و خوی او برسانیم. این یعنی آن تربیت که دنبال آن هستیم. (مطهری، ۴۳، ۷۵)

۲. **چالش‌های فرهنگی و اخلاقی:** با توجه به تغییرات سریع فرهنگی و اجتماعی، نیاز به الگوهای تربیتی که بتوانند هویت دینی و اخلاقی را حفظ کنند، بیش از پیش احساس می‌شود.

۳. **نقش خانواده در تربیت:** خانواده به عنوان نخستین محیط تربیتی افراد، نقش بی‌بدیلی در شکل‌گیری شخصیت و هویت افراد دارد.

امام خمینی (ره) در مورد اهمیت خانواده در تربیت را بیش از اهمیت مراکز آموزشی دیگر ذکر نموده است: در دامن مادر، بچه‌ها بهتر تربیت می‌شوند، تا در پیش استادان، علاقه‌ای که بچه به مادر دارد به هیچ کس ندارد و آن چیزی است که در بچگی از مادر می‌شنود در قلبش نقش می‌بندد و تا آخر همراهش است ... آنقدری که اخلاق یک مادر در بچه کوچک نورس تأثیر دارد و به او منتقل می‌شود. از دیگران عملی نیست، یک مادر ممکن است یک بچه را خوب تربیت کند و آن بچه یک امت را نجات دهد ... اگر از دامن مادر این تربیت خوب شروع شد و مادر بچه را خوب تربیت کرد و به دبستان تحویل داد، دبستان هم خوب تربیت کرد و به دبیرستان تحویل داد آنجا هم همینطور تا دانشگاه یا مدارس علمی دیگر آنها هم خوب تربیت کردند، یک وقت در یک برهه از زمان می‌بینید که جوانها همه خوب از کار درآمدند و یک مملکت را به طرف خوبی می‌کشاند.

مفهوم شناسی

تعریف کلمه شاخص

کلمه شاخص در لغت، به معنای نمودار یا نشان دهنده، یا نماینده می‌باشد .

شاخص، کمیتی است که نماینده چند متغیر همگن می‌باشد و وسیله‌ای برای اندازه‌گیری و مقایسه پدیده‌هایی است که دارای ماهیت و خاصیت مشخصی هستند و شاخص به معانی نمودار، الگو، سرمشق و ممتاز آمده است. (معین، جلد ۲، صفحه ۱۹۹۳)

تعریف واژه خانواده

کلمه "خانواده" نیز از ریشه فارسی "خان" به معنای خانه و "وده" که به گروه یا دسته اشاره دارد، تشکیل شده است

و به مجموعه‌ای از افراد که با هم زندگی می‌کنند و اغلب با یکدیگر نسبت خانوادگی دارند، اطلاق می‌شود. (معین، جلد ۱، صفحه ۱۳۹۴)

تعریف لغوی تربیت

واژه "تربیت" در لغت به معنای پرورش، آموزش، است. این کلمه از ریشه عربی "رَبَّ" به معنای پرورش دادن و رشد دادن می‌آید.

تعریف اصطلاحی تربیت

اصطلاح "تربیت" به مجموعه‌ای از فرایندها و فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که هدف آن‌ها پرورش، آموزش، و توسعه‌ی اعضای خانواده در زمینه‌های مختلف از جمله اخلاقی، اجتماعی، روانی، و جسمانی است. این مفهوم شامل تقویت روابط خانوادگی، ارتقاء کیفیت زندگی خانوادگی، و ایجاد محیطی مناسب برای رشد و شکوفایی اعضای خانواده می‌شود. (معین، جلد ۱، ص ۱۰۶۳)

تعریف خانواده مهدوی

"خانواده مهدوی" به خانواده‌ای اشاره دارد که بر اساس آموزه‌ها و ارزش‌های مهدویت، یعنی انتظار ظهور امام مهدی (عج) و پیروی از اصول و رهنمودهای اسلامی در زندگی روزمره، تشکیل شده و عمل می‌کند. در چنین خانواده‌ای، اعضا با هدف تقویت ایمان، عمل به دستورات دینی و اخلاقی، و آماده‌سازی خود و جامعه برای ظهور امام مهدی (عج) تربیت می‌شوند. (معین، جلد ۴، ص ۴۴۶۱)

منابع و مبانی تربیت خانواده

برای توضیح کامل‌تر تربیت خانواده، می‌توان به منابع دینی، علمی، و فرهنگی مراجعه کرد که هر کدام جنبه‌های مختلفی از این مفهوم را پوشش می‌دهند.

منابع دینی

۴,۱ گفتار نیکو و مؤدبانه

استفاده از گفتار نیکو و مؤدبانه از اصول اساسی در خانواده مهدوی است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

– "وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا" (یاد آرید) هنگامی که از بنی اسرائیل عهد گرفتیم که جز خدای را نپرستید و نیکی کنید درباره پدر و مادر و خویشان و یتیمان و فقیران، و به زبان خوش با مردم تکلم کنید و نماز به پای دارید و زکات (مال خود) بدهید، پس شما عهد شکسته و روی گردانیدید جز چند نفری، و شما باید که از حکم خدا برگشتید." (سوره بقره، آیه ۸۳).

۴,۲ دوری از غیبت و تهمت

دوری از غیبت و تهمت از شاخص‌های کلامی مهم در خانواده تربیت یافته مهدوی است. در این باره خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

"وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید از بسیاری از گمانها بپرهیزید که پاره ای از گمانها گناه است و جاسوسی مکنید و بعضی از شما غیبت بعضی نکند آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده اش را بخورد از آن کراهت دارید [پس] از خدا بترسید که خدا توبه پذیر مهربان است." (سوره حجرات، آیه ۱۲).

۴,۳ تشویق و تحسین کلامی به جای سرزنش

تشویق و تحسین به جای سرزنش و نکوهش از دیگر شاخص‌های کلامی مهم است. امام حسن مجتبی (ع) در حالیکه هفت ساله بود در مجلس جدش رسول خدا (ص) حضور می‌یافت و هرگاه کلمات وحی که توسط جبرئیل بر آن حضرت خوانده می‌شد می‌شنید، آن‌ها را حفظ می‌کرد و در منزل برای مادرش بیان می‌کرد. زمانی که پدرش به منزل می‌آمد، متوجه می‌شد آن‌چه بر پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) نازل شده حضرت زهرا (س) بدان آگاهی دارد، علت را جویا شد، حضرت زهرا (س) جواب داد: فرزندان امام مجتبی از جدش شنیده و آن‌ها را برای من بازگو می‌نمایند. روزی آن حضرت هنگامی که امام مجتبی (ع) وحی را شنیده و قصد داشت برای مادرش بیان کند، در منزل مخفی شد، امام مجتبی (ع) نتوانست کلمات وحی را بیان کند، مادرش تعجب کرد، امام مجتبی (ع) عرضه داشت، تعجب نکن مادر، انسان بزرگی کلام من را می‌شنود، بدان جهت نمی‌توانم بیان نمایم. در این هنگام امیرالمؤمنین (ع) از جایی که مخفی شده بود، خارج شد و فرزند خود را بوسید و به دلیل فهم بالای وی، او را مورد تشویق قرار داد. (انصاری، قدرت‌الله، احکام و حقوق کودکان در اسلام، ج ۱، ص ۵۰۳-۵۵۰، برگرفته از بخش گفتار دوم: حق تعلیم و تربیت)

نصیحت و اندرز مهربانانه به جای تندخویی و خشونت از اصول مهم در تربیت مهدوی است. امام صادق (ع) می‌فرماید:

"الْمُؤْمِنُ مِرَاتُ الْمُؤْمِنِ؛"

پیامبر خدا(ص) فرمود: مؤمن آینه مؤمن است " زیرا مؤمن اگر به برادر مؤمن خود رسید او را همان طور که هست به او می‌نماید؛ اگر عیبی داشت به او متذکر می‌شود تا برطرف کند و اگر زیبا بود، نشانش می‌دهد تا هم شکرگزار شود (چنانچه رسول خدا(ص) وقتی به آینه نگاه می‌کرد خدا را به خاطر زیبایی صورتشان شکر می‌کردند) و هم از مقدار زیبایی خود آگاه شود و سعی کند خود را زیباتر کند.

«الْمُؤْمِنُ مِرَاتُ الْمُؤْمِنِ» مؤمن آینه ی مؤمن است. یعنی هر که مؤمن است باید که بر سبیل شفقت به حال مؤمنان نگردد. و اگر کار ناصوابی از یکی به حاصل آید (روی دهد) که تعلق به دین یا به دنیا یا به ادب نفس دارد، وی را پنهان نصیحت کند؛ امیرالمؤمنین علی علیه السلام گوید: نصیحت پیش مردم، سرزنش و ملامت بود. (کنز العمال حدیث ۶۷۳۶۷۲).

خانواده تربیت یافته مهدوی، با تکیه بر آموزه‌های قرآن و روایات اهل بیت (علیهم السلام)، محیطی سرشار از محبت، احترام، صبر و گفتار نیکو را فراهم می‌آورد. این خانواده‌ها با رعایت اصول رفتاری و کلامی مذکور، نقش مهمی در تربیت نسل‌های آینده و پیشبرد اهداف مهدوی دارند. خانواده تربیت یافته مهدوی، دارای ویژگی‌ها و شاخص‌های خاصی است که در روایات اهل بیت (علیهم السلام) بیان شده‌اند. این شاخص‌ها به خانواده‌ها کمک می‌کنند تا فرزندان مومن، متقی، و آماده برای ظهور امام مهدی (عج) تربیت کنند. در ادامه به بررسی برخی از این شاخص‌ها با استفاده از روایات پرداخته است.

۴.۴. صداقت و راستگویی: صداقت و راستگویی از ویژگی‌های برجسته خانواده مهدوی است. امام علی (ع) می‌فرماید: "الصدق خیر القول؛ راستی، بهترین سخن است. (غرر الحکم، حدیث ۳۰۴)

این شاخص‌ها، با توجه به آموزه‌های اهل بیت (علیهم السلام)، راهنمایی برای تربیت خانواده‌هایی هستند که در مسیر انتظار ظهور امام مهدی (عج) حرکت می‌کنند. این خانواده‌ها با پیروی از این اصول، نه تنها به رشد و کمال فردی می‌رسند بلکه در ایجاد جامعه‌ای عادلانه و متقی نقش بسزایی دارند. خانواده تربیت یافته مهدوی به معنای خانواده‌ای است که بر اساس آموزه‌ها و ارزش‌های اسلامی و با توجه به تعالیم اهل بیت (علیهم السلام) و امام زمان (عج) تربیت شده است. این خانواده‌ها دارای شاخص‌های رفتاری و کلامی خاصی هستند که در آیات و روایات به آنها اشاره شده است. در اینجا به برخی از مهمترین این شاخص‌ها می‌پردازیم.

نتیجه گیری

خانواده تربیت یافته مهدوی، به عنوان یک نهاد بنیادی در جامعه اسلامی، با تکیه بر آموزه‌های قرآن و روایات اهل بیت (ع)، دارای شاخص‌های مشخصی است که آن را از سایر خانواده‌ها متمایز می‌کند. این شاخص‌ها شامل ایمان و تقوا، انتظار فعال، عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی، تربیت دینی و اخلاقی، و تعامل سازنده با جامعه است. این ویژگی‌ها نه تنها باعث استحکام خانواده می‌شوند، بلکه به ارتقای سطح اخلاقی و معنوی جامعه نیز کمک می‌کنند.

ایمان به خداوند و تقوا از اصول اساسی زندگی در خانواده مهدوی است. این خانواده‌ها با اعتماد به خداوند و رعایت تقوا، به سوی زندگی معنوی و اخلاقی هدایت می‌شوند.

"إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ؛ خداوند تنها از پرهیزگاران می‌پذیرد." (سوره مائده، آیه ۲۷)

انتظار فعال، به معنای آمادگی دائمی برای ظهور امام مهدی (عج) و تلاش برای بهبود فردی و اجتماعی است. این نوع انتظار شامل صبر، امید و عمل است.

"وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ؛ و ما اراده کرده‌ایم که بر مستضعفان زمین منت گذاریم و آنان را پیشوایان سازیم و آنان را وارثان (زمین) گردانیم." (سوره قصص، آیه ۵)

پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: "افضل اعمال امتی انتظار الفرج من الله عز و جل؛ بهترین عمل امت من انتظار فرج از خداوند عز و جل است." (بحار الانوار، جلد ۵۲، صفحه ۱۲۲)

خانواده مهدوی به دنبال تحقق عدالت در جامعه و مبارزه با هرگونه بی‌عدالتی است.

امام حسین (ع) می‌فرماید: "انی لم اخرج اشرا ولا بطرا ولا مفسدا ولا ظالما، انما خرجت لطلب الاصلاح فی امه جدی؛ من نه از روی خودخواهی و خوشگذرانی و فساد و ظلم قیام کردم، بلکه قیام من برای اصلاح امت جدم بود." (بحار الانوار، جلد ۴۴، صفحه ۳۲۹)

تربیت دینی و اخلاقی از ارکان اصلی در خانواده مهدوی است. این خانواده‌ها با بهره‌گیری از تعالیم قرآن و احادیث، فرزندان خود را به اخلاق نیک و دینداری پرورش می‌دهند.

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خود و خانواده‌تان را از آتش جهنم حفظ کنید." (سوره تحریم، آیه ۶)

خانواده مهدوی علاوه بر تربیت فردی، به تعامل سازنده با جامعه نیز توجه دارد. این خانواده‌ها با مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و خیریه، به بهبود وضعیت جامعه کمک می‌کنند.

پیامبر اسلام (ص) می‌فرماید: "مَنْ اصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ؛ کسی که به امور مسلمانان اهمیت ندهد، از آنان نیست." (الکافی، جلد ۲، صفحه ۱۶۳)

خانواده تربیت‌یافته مهدوی، با تکیه بر این شاخص‌ها و با بهره‌گیری از تعالیم اسلامی، می‌تواند به عنوان یک نهاد موثر در جامعه اسلامی نقش‌آفرینی کند و به تحقق آرمان‌های بزرگ‌تری مانند عدالت و آمادگی برای ظهور امام مهدی (عج) کمک نماید.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. کلینی، محمد بن یعقوب. اصول کافی، تهران، دارالکتب اسلامی، ۱۴۰۷ق.
۴. مجلسی، محمد باقر. بحار الانوار، تهران، دارالکتب اسلامی، ۱۳۱۵ق.
۵. عبد الواحد بن محمد تمیمی امدی. غرر الحکم و درر الکلم، قم، دارالکتب اسلامی، ۱۴۱۰ق.
۶. ابن بابویه، ابو جعفر. من لا یحضره الفقیه، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۳ش.
۷. ابن شعبه حرانی. تحف العقول، قم، انتشارات انصاریان، ۱۳۸۰ش.
۸. متقی، علی بن حسام الدین. کنز العمال، بیروت، موسسه الرساله، ۱۴۰۹ق.
۹. پاینده، ابوالقاسم. نهج الفصاحه، تهران، سازمان انتشارات جاویدان، ۱۳۲۴ش.
۱۰. طباطبایی، سید محمد حسین. تفسیر المیزان، تهران و قم، موسسه الاعلمی، ۱۳۷۵ش.
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه، تهران، انتشارات دارالکتب اسلامی، ۱۳۸۰ش.
۱۲. قرائتی، محسن. تفسیر نور، قم، موسسه در راه حق، ۱۳۷۴.
۱۳. خمینی، روح الله. سیمای زن در کلام امام خمینی، تهران، ۱۳۷۴ش.
۱۴. مطهری، مرتضی. تعلیم و تربیت در اسلام، موسسه انتشارات صدرا، ۱۳۷۵ش.
۱۵. معین، محمد. فرهنگ معین، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۰ش.
۱۶. شریعتی، علی. مکتب تعلیم و تربیت اسلامی، تهران، چاپ پخش سهامی خاص، ۱۳۸۹ش.
۱۷. انصاری، قدرت الله. احکام و حقوق کودکان در اسلام، قم، مرکز فقهی ائمه اطهار، ۱۳۹۲ش.
۱۸. جمعی از نویسندگان. دانشنامه امام علی (ع)، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۰.
۱۹. نیازمند، محمد. نهاد خانواده و حمایت اجتماعی، تهران، نشر آگاه، ۱۳۸۰.
۲۰. غفاری، غلامرضا. جامعه شناسی نهادهای اجتماعی، تهران، نشر دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
۲۱. محقق، علی اصغر. آموزش و پرورش در خانواده، تهران، نشر رشد، ۱۳۸۲.
۲۲. یوسفی، احمد. خانواده و هویت اجتماعی، تهران، مجله مطالعات اجتماعی، ۱۳۸۳.
۲۳. سروش، عبدالکریم. اخلاق و سیاست، تهران، نشر صراط، ۱۳۸۳.
۲۴. رفیعی، حسن. نقش خانواده در انتقال فرهنگ، مجله تحقیقات فرهنگی، ۱۳۸۴.
۲۵. کاظمی، مصطفی. خانواده و اقتصاد، تهران، مجله مطالعات اقتصادی، ۱۳۸۵.
۲۶. باقری، جعفر. جامعه شناسی خانواده، تهران، نشر دانشگاهی، ۱۳۸۵.
۲۷. روح الامینی، مهدی. مبانی جامعه شناسی، تهران، نشر سمت، ۱۳۸۶.